

نقش بزرگوهی

پرروزی زن
ساخته شرکت روحانی

غلامرضا معصومی

(فوق لیسانس در باستانشناسی)

تمدن شوش : تپه باستانی شوش در استان خوزستان و در (۳۵۰۰ سال پیش) یکی از مراکز تمدن دورانهای باستانی و تاریخی ایران بوده از سالیان دراز بوسیله هیئت های فرانسوی مورد کاوش قرار گرفته و هم اکنون نیز کاوش علمی فرانسویان در آنجا ادامه دارد. پروفسور گیرشمن شوش را یکی از مراکز تمدن دنیای قدیم میداندزیرا شوش از هزاره چهارم قبل از میلاد مسیح تا دوره ساسانی مسکون بوده و آثار تمدنی از مختلفی از اقوام گوناگون رادر دل خود جای داده است. شوش دارای طبقات مختلفی

۱ - شهر باستانی شوش که در قسمت شمال غربی استان خوزستان بر سر راه اهواز به دزفول و هفت تپه واقع شده است تمدنی بسیار درخشان دارد. تپه باستانی شوش را اولین بار دانشمند بزرگ انگلیسی بنام لوفتوس Loftus کشف کرد و سپس در دوران سلطنت مظفر الدین شاه قاجار «دیولافوآ» دانشمند فرانسوی امتیاز کاوش های شوش را از دولت وقت انحصر آغاز فرانسویان بدست آورد و با تفاق همسر خود خانم «دیولافوآ» در این تپه باستانی شروع به کاوش کرد. پس از دیولافوآ از طرف موزه لوور دانشمند و باستان شناس فرانسوی بنام ژان دمرگان Jean de Morgan مأمور کاوش در شوش شد پس از دمرگان

است که دو تمدن آن قدیمتر است و به نام تمدن شوش I و تمدن شوش II نامیده شده است. هریک از این دو تمدن یاد شده نیز به قسمت‌های دیگری تقسیم می‌شود:

تمدن شوش I - الف - سفال این تمدن عموماً نخودی رنگ با نقش‌های سیاه و تزئینات هندسی و تصویر حیواناتی مانند گاو نر - بز کوهی - سگ - هار - لاق پشت - پرندگان با گردنهای دراز و عقاب ببابالهای گشاده و گاهی انسان مشخص شده است - هنرمندان این دوره غالباً زندگی و شکل و حرکت حیوانی را بوسیله یک خط‌نشان داده‌اند و بیشتر اشکال هندسی نیز همان نقوشی است که بمور زمان و در نتیجه رشد و ترقی و تکامل افکار هنرمندان سازنده آنها بصورت طرح هندسی درآمده است.

تمدن شوش II : - در این تمدن سبک تازه‌ای در رنگ آمیزی سفال پدید آمده است - رنگ نقوش سیاه و گاهی سرخ فام بوده مشتمل بر اشکال هندسی خطوط منحنی - نیم دایره - مثلث و خطوط موازی است و اغلب موضوع آنها از طبیعت الهام گرفته شده است و تصاویر حیواناتی مانند عقاب ببابالهای گشاده

باستان‌شناس دیگر فرانسوی بنام «پرشل Pershel»، ریاست‌هیئت کاوش‌های شوش را بعهد داشت و بعد ازاو پروفسور «دمکنم» Roland de Mecquenem سالیان دراز در شوش کاوش کرد و از آن پس پروفسور «گیرشم» Gérôme Salomon چند ریاست‌هیئت کاوش شوش را بعده داشت و اکنون چند سالی است که پروفسور «ژان پرو» Jean Proff جلد کتاب بنام «خاطرات هیئت باستان شناسی Mémoires de la Mission Archéologique en Iran - Mission de Susian» فرانسوی در شوش، شرح داده شده است که نخستین جلد آن بوسیله دمرگان و زکویه ولپر باستان شناسان فرانسوی راجع به کاوش‌های دو موسم مربوط به سالهای ۱۲۷۶ تا ۱۲۷۸ (میلادی ۱۸۹۷ تا ۱۸۹۹) نوشته شده و باسال ۱۲۷۹ (میلادی ۱۹۰۰) نیز به‌وسیله هیئت فرانسوی در شوش به سرپرستی دکتر جرج کنتن و پروفسور گیرشم Gérôme Gérôme شمسی در پاریس باسال ۱۳۳۰ (میلادی ۱۹۵۱) نوشته و باسال ۱۳۳۳ (میلادی ۱۹۵۴) به‌چاپ رسیده است.

بزو حشی - پرندگان و ماهی در روی ظروف سفالی این تمدن دیده میشود .
ساخت و نقش برخی از این ظروف سفالی بر قری تمدن شوش را به تمدن های
همجوار و همدوره خود نشان میدهد .

چند نمونه از قطعات سفالهای شوش با نقش بز کوهی به حالت های مختلف
ونقوش تزیینی دیگر .

(هزاره چهارم پیش از میلاد)

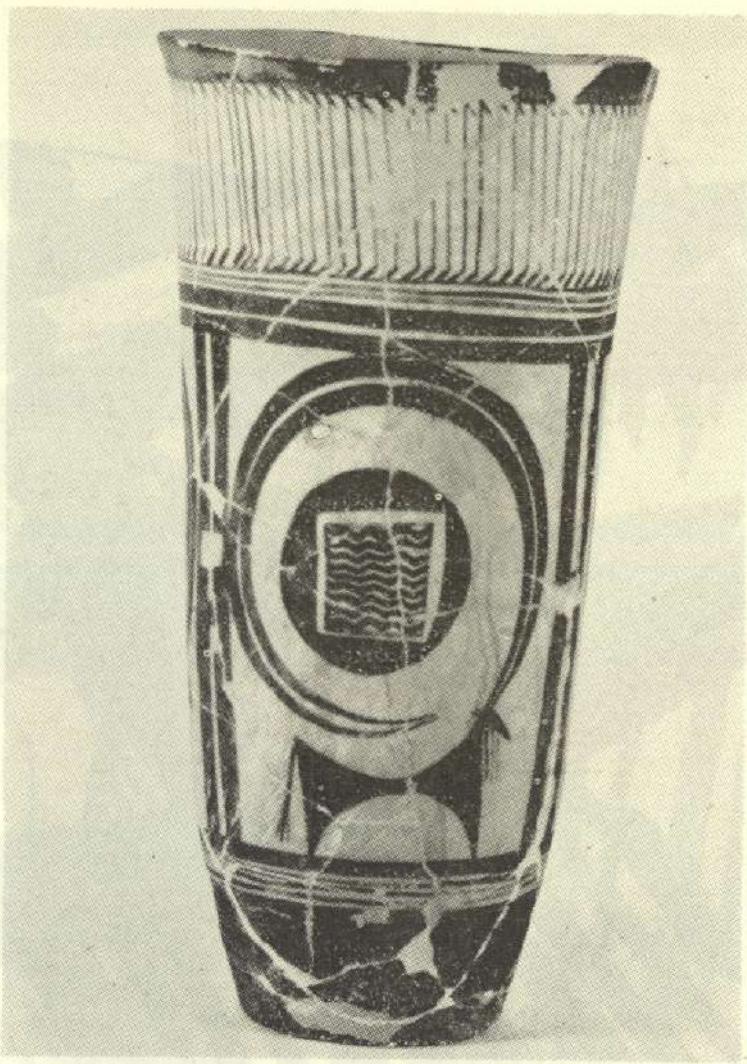
از میان اشیاء سفالی شوش علاوه بر طرح چند قطعه سفال که در این مقاله آمده است یک لیوان سفالی بسیار زیبا با نقش بز کوهی معروفی میشود. این لیوان بشماره ۴۱۲ دفتر کل موزه ایران باستان ثبت گشته و در موزه فلامبرد نگهداری میشود.

(ش- ۲۷۹۲۶)

چند نمونه از قطعات سفالهای شوش با نقش بز کوهی ریشدار که در میان شاخ آنها نقش درخت زندگی و صلیب شکسته که علامت خورشید است همراه با نقش تزئینی دیگر دیده میشود. (هزاره چهارم پیش از میلاد)

(۳۶)

(ش-۲۹)

شماره ۴۱۳ از نمونهای تمدن شوش

متعلق به هزاره چهارم پیش از میلاد - ساغر (لیوان) سفالی نخودی رنگ مزین به نقوش هندسی تزئینی و یک ردیف سر و گردان پرنده گان با تلاقی در قسمت لبه بین نوارهای کمربندی. در قسمت وسط درسه طرف لیوان نقش سه بزرگویی ریشدار با شاخهای مدور بلند و دراز و پیچیده که قسمت خالی لیوان را پر کرده است دیده میشود در میان شاخهای بزرگ هند نقش خورشید را بصورت هر بع در وسط دایره ای نشان داده است. این ساغر یکی از زیباترین اشیاء شوش I بشمار می رود که آنون در موزه ایران باستان است. ارتفاع ۲۴ سانتیمتر قطر دهانه ۱۲/۵ سانتیمتر.

(۳۷)

(ش -- ۳۰)

تکه سفالی از شوش با نقش انسان که مارها از دو طرف باو حمله کرده اند
همراه نقش بز کوهی و درخت زندگی (درخت مقدس)
مربوط به هزاره چهارم پیش از میلاد

(۳۸)

(ش - ۳۱)

تکه سفالی از شوش با نقش مار و بز کوهی ریشدار و درخت مقدس (درخت زندگی) مربوط به هزاره چهارم پیش از میلاد

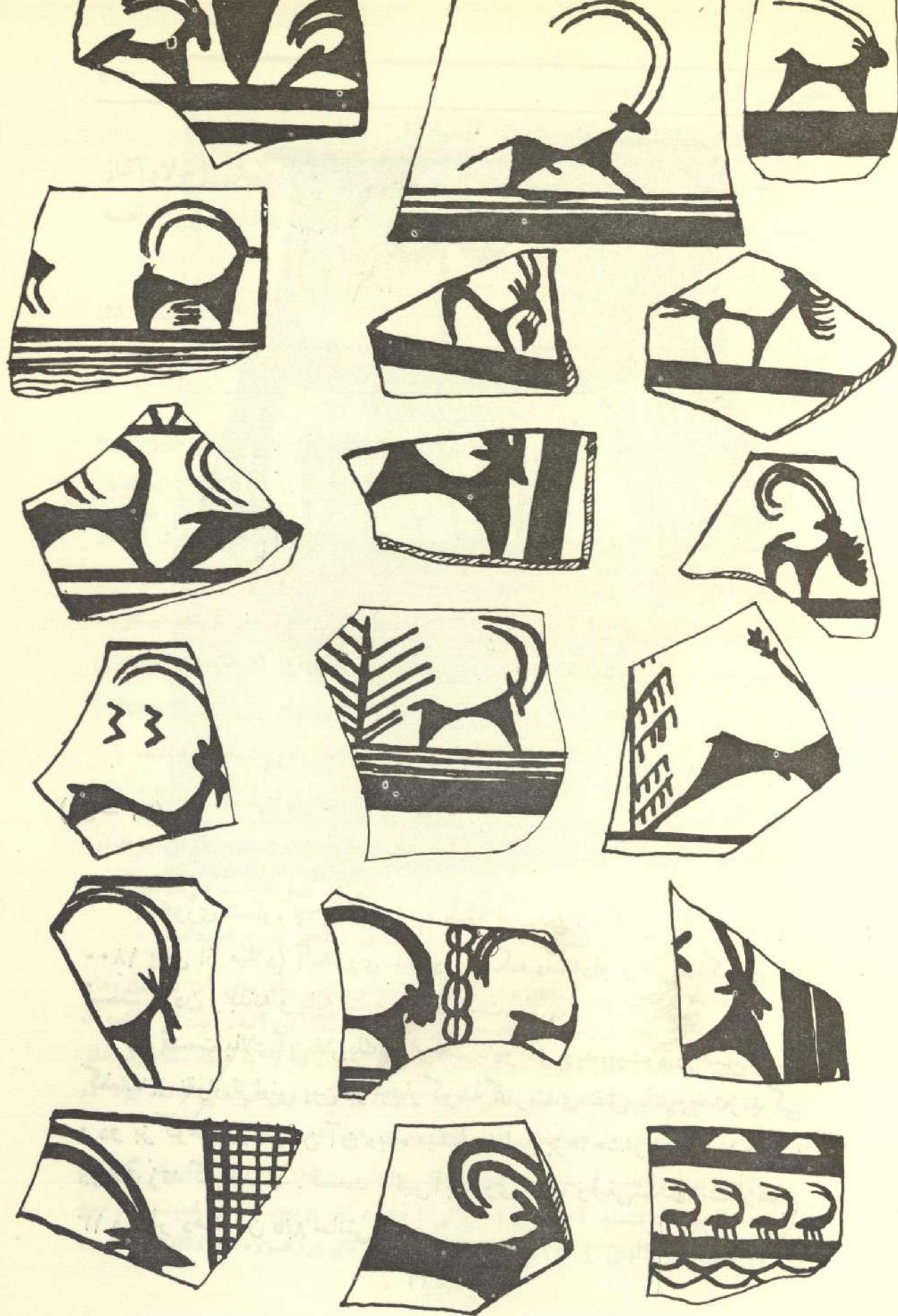
(۳۹)

تمدن تپه‌گیان نهاؤند (هزاره چهارم پیش از میلاد) ۲

تپه‌گیان تپه بزرگی است که در جنوب شهر نهاؤند قرار دارد. باستان شناسان در این تپه ۵ طبقه منظم باستانی معرفی کرده‌اند و در قدیمترین طبقه آن آثاری هربوط به‌واخر هزاره پنجم پیش از میلاد بدست آمده است. یک طبقه از تمدن این تپه با تمدن شوش I قابل مقایسه است. سفالهای این تپه بیشتر خودی رنگ با نقوش هندسی سیاه و گاهی با نقوش حیوانات به ویژه هرغان ردیفی در حال حرکت و نقش خورشید تزئین شده است.

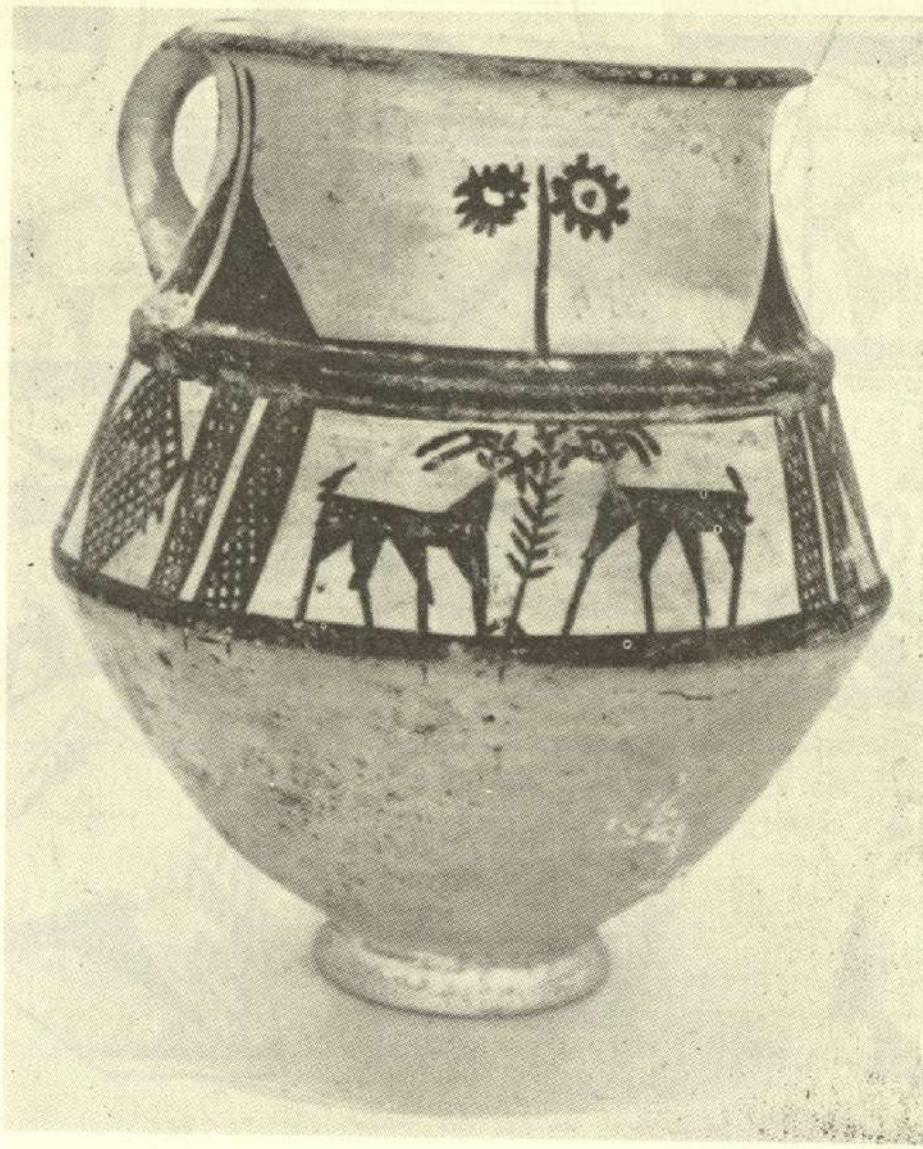
نقش بزرگی نیز کم و بیش در نمونه‌های آثار مکشوف از این تمدن پدیدار شده است که تنها به معرفی یک ظرف حاوی اینگونه نقش اکتفا مینماید. گذشته از آبخاری سفالی بسیار زیبا که از طبقه II تپه‌گیان بدست آمده و به شماره ۲۶۷ دفتر کل موزه ایران باستان (بخش پیش از تاریخ) ثبت شده و عکس آن بازیرنویس نموده شده است. طرح چند قطعه سفال منقوش از نمونه‌های هربوط به این تمدن که قابل مقایسه با قطعات سفال هربوط به تمدن‌های باستانی نقاط دیگر ایران است ضمن تصاویر این مقاله ارائه می‌گردد.

۲- کاوش‌های تپه‌گیان نهاؤند از طرف موزه لوور به ریاست دکتر جرج کنتنو Dr - G - Contenau و معاونت پروفسور گیرشمن Pro - R - Ghirshman در سال ۱۳۱۰ هجری شمسی آغاز شد و نتیجه آن در کتابی بنام «کاوش در تپه‌گیان نهاؤند» در سالهای ۱۳۱۱ و ۱۳۱۰ شمسی Fouilles du Tépé-Giyan - Prés de Néhavend برای سالهای ۱۹۳۱-۱۹۳۲ میلادی بوسیله دکتر جرج کنتنو و دستیاری پروفسور رومن گیرشمن نوشته شد و در سال ۱۳۱۴ شمسی (۱۹۳۵ میلادی) در پاریس چاپ و منتشر گردید.

(ش-۳۲) طرح قطعات سفال مربوط به تمدن تپه‌گیان نهادوند با نقش بزهای گوناگون
(هزاره دوم و سوم پیش از میلاد)

(ش - ۳۳)

آبخوری شماره ۲۶۷ هربوط به طبقه ۲ تمدن تپه گیان نهادن (۱۴۰۰ تا ۱۸۰۰ پیش از میلاد) آبخوری نخودی رنگ دسته دار و ظریف که از سه قسمت گردن و بدنه و پایه تشکیل شده است.

در قسمت بالای آن نقش یک تنہ درخت بادو گل دیده میشود. در قسمت وسط گذشته از نقوش تزئینی بین دو چهار گوشہ کمر بندی، نقش یک درخت زندگی و دو بز کوهی در طرفین آن دیده میشود. این بزها مشغول خوردن بر گ درخت زندگی هستند. قسمت پائین آبخوری ساده و قیفی شکل است. ارتفاع ۱۳ و قطر دهانه آن ۸/۵ سانتی متر.

تمدن لرستان (۱۸۰۰ تا ۶۰۰ پیش از میلاد) ۳

تمدن لرستان همان تمدن کاسی‌ها است که از هزاره دوم پیش از میلاد آغاز شده و تا نیمه قرن ششم پیش از میلاد (آغاز دوران هخامنشی) ادامه داشته است.^۴

دکتر اشميدت دانشمند باستان شناس آمریکائی و همکاران او در کاوش‌های لرستان اشیاء جالبی بدست آورده‌اند که شرح آنها در بسیاری از کتاب‌ها منجمله کتاب «هنر ایران» تألیف آندره گدار آمده است.

سفال‌لرستان دارای زمینه روشن و نقش هندسی همراه با نقش حیوان به ویژه بز کوهی و غزال است. از مشخصات مهم هنر لرستان ساختن تصاویر و مجسمه‌های حیوان است و از همه مهمتر و معمولی تر بز کوهی و گاونر و حیوانات خیالی و موهومی شبیه شیر بالدار و اسب بالدار است. مجسمه اسب-مار-خرس و پرندگان نیز به حالت طبیعی در این هنر دیده می‌شود. در هنر لرستان بز کوهی را حیوان خورشید می‌نامند که منسوب به خدای خورشید است و علامتی را که شبیه ستاره چندپر (یا گل‌رزاس پرپر «Por - Par») است و در روی تصاویر بز کوهی دیده می‌شود، علامت خورشید می‌دانند.

نقش بز کوهی در روی ظروف سفالی لرستان فراوان است و غالباً نقوش بزهای نامبرده معمولاً با نقش تزئینی هندسی همراه است. نقش بزهای ظروف سفالی لرستان بسیار متنوع و زیبا است. برای نمونه چند ظرف سفالی را که از نقاط مختلف لرستان بدست آمده است در اینجا شرح می‌دهم:

۳- راجع به سرزمین لرستان نمونه‌ای از اشیاء و نقش ساغرهای آن در شماره‌های ۳۶ و ۳۴۸ سال ۱۳۴۸ مجله بررسی‌های تاریخی شرحی از این نگارنده آمده است و آنچه که مسلم است پس از ظهور تمدن زیویه کم کم هنر لرستان عقب وقت و با حمله سناخ‌ریب‌شاه. آشور (۶۹۱ پیش از میلاد) این هنر بکلی از میان رفت و اگرچیزی هم باقی مانده بود دو حقیقت با روی کار آمدن هنر هخامنشی با هنر هخامنشی در هم آمیخت.

۴- در نقاط مختلف لرستان تاکنون کاوش‌های علمی و تجارتی زیادی انجام گردیده است که از آنجمله دانشمند آمریکائی (آلغانی الاصل) دکتر اریخ-اف-اشميدت در معدن سرخ دم لرستان در سالهای ۱۳۱۴-۱۳۱۵ کاوش نمود. آقای پروفسور «لوگن واندنبرگ» ←

(ش - ۳۴ -)

شماره ۷۲۴۰ نمونه‌ای از آثار هربوط به تمدن لرستان متعلق به اوخر هزاره دوم پیش از میلاد قطعه سفال از بدن کاسه بزرگ سفالی کرم رنگ با نقوش قهوه‌ای تزئینی هندسی و بز کوهی نر. طول ۲۸/۵ و عرض ۱۹ سانتیمتر. از کفترلان لرستان بدست آمده است.

→ باستان‌شناس بلویکی نیز چند سالی در ورکبود ایلام و نقاط دیگر لرستان کاوش کرد و کتابی بنام *Archéologie Del Irân Ancien* «باستان‌شناسی ایران باستان» در سال ۱۳۳۸ خورشیدی (۱۹۵۹ میلادی) تألیف و منتشر شد که بوسیله آقای دکتر عیسی بهنام ترجمه شده و ضمن انتشارات دانشگاه تهران بچاپ رسیده است و بالاخره پر و فسور «مک بوونی» در کوهه دشت لرستان و خانم «کلر گاف» در منطقه نورآباد تپه باباخان لرستان مدت ۶ سال (۶۹-۱۹۶۶) کاوش علمی بعمل آورده اند. گذشته از محلهای فوق الذکر در تپه های کفترلان، زردان- پشت کوه، گوران، چناسبز، دلفان، میروالی لرستان و هرسین کرمانشاهان تا کنون کاوش های علمی - تجارتی و غیر مجاز انجام یافته است.

(۴۴)

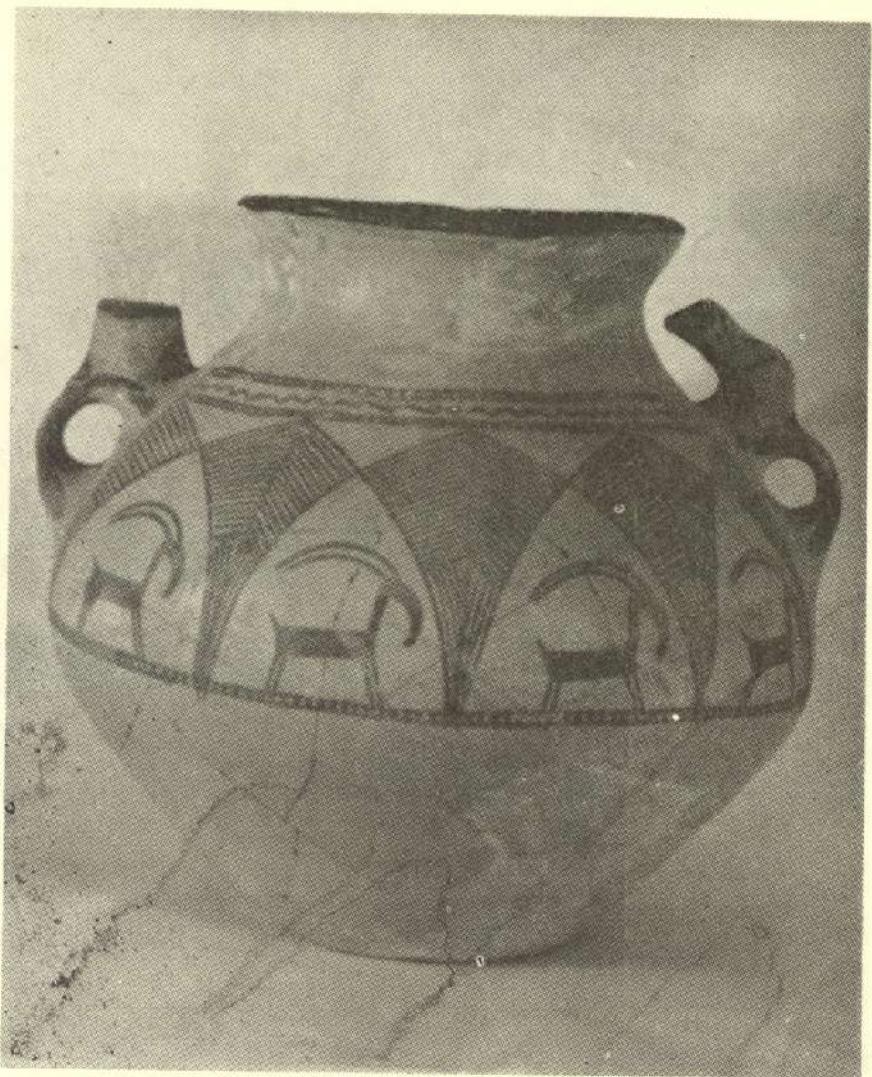

(ش - ۳۵)

شماره ۷۰۴۷ نمونه دیگری از آثار مربوط به تمدن لرستان متعلق به اوآخر هزاره دوم پیش از میلاد کوزه سفالی کرم رنگ بادهانه تنگ و خمره‌ای و نقوش هندسی تزئینی سیاهرنگ.

نقش ۴ بز کوهی و ۴ گاو نزدیک بطرح هندسی در چهار طرف کوزه وجود دارد. قطر دهانه $7\frac{1}{5}$ و ارتفاع $19\frac{1}{5}$ سانتیمتر.

(۴۵)

(ش-۳۶)

شماره ۳۱۳۰ - نمونه‌ای از آثار مربوط به تمدن لرستان
کوزه بزرگ سفالی دهانه گشاد و دسته‌دار که یک دسته را مجسمه
حیوانی شبیه قورباغه تشکیل داده است . دور تا دور سطح بدنه با خطوط
هندرسی هاشوری (که تشکیل متنهای تو پر داده است) مزین است . بین
خطوط هندرسی نقش ۸ بز کوهی قرار دارد . شکسته و کسر دار و وصالی
شده است قطر دهانه $18/5$ و بلندی $32/5$ سانتی‌متر (از کاوش‌های خانم کار-
گاف در تپه باباجان نورآباد لرستان .)

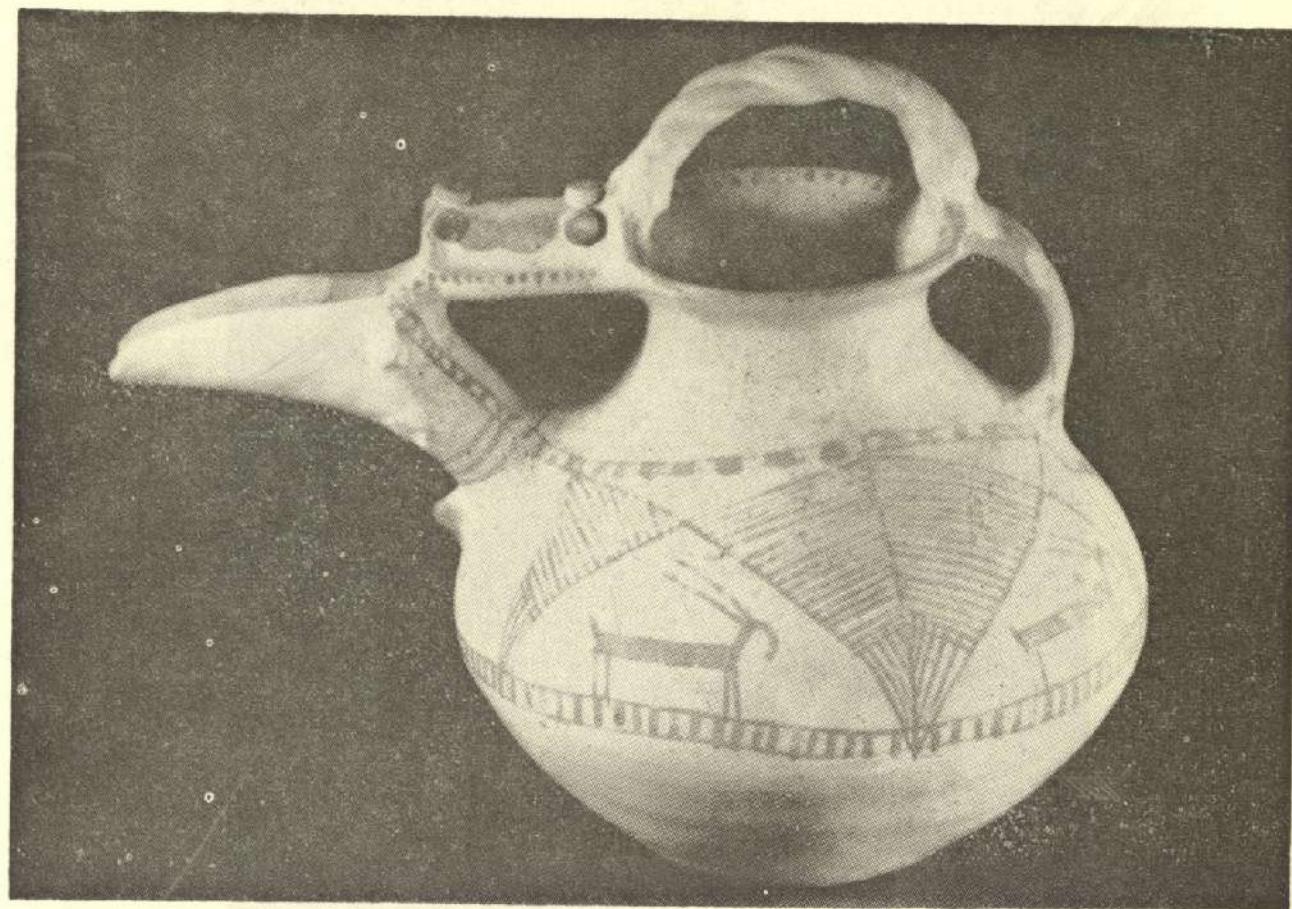
(۴۶)

(ش-۳۷)

شماره ۴۴۹ - تمدن لرستان
کوزه سفالی شکسته و وصالی شده با دهانه تنگ و لبه به خارج برگشته
سطح بدنه پراز نقوش هندسی است . نقش ۵ بز کوهی و چند درخت زندگی
روی کوزه بین نقوش هندسی را پر کرده است . قطر دهانه ۱۲ و بلندی آن
۲۹ سانتی متر (از کاوش های سال ۱۳۴۶ پروفسور واندنبرگ در لرستان)

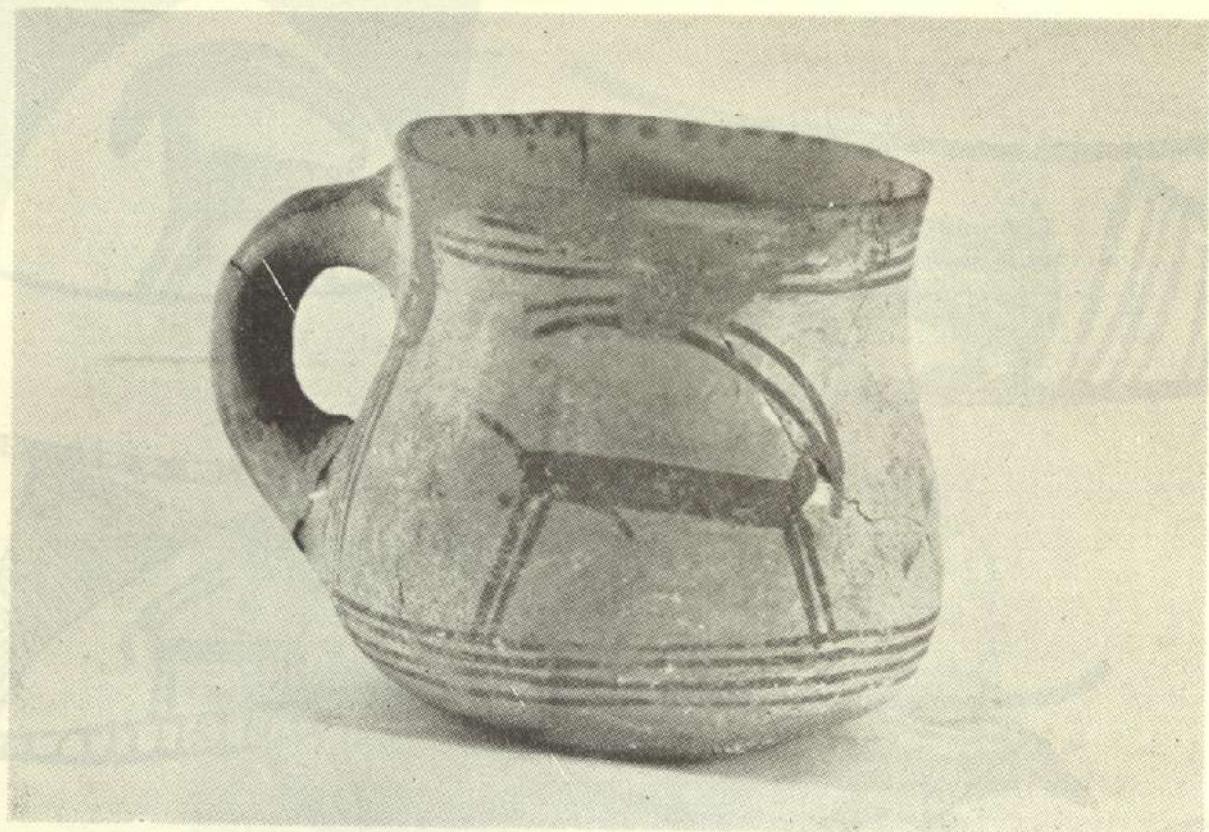
(۴۷)

(ش-۳۸)

شماره ۱۵۰۴۹- از آثار مر بوط به تمدن لورستان (اواخر هزاره دوم پیش از میلاد)
قوری سفالی کرم رنگ با نقش هندسی تزئینی قهقهه ای دارای لوله
ناودانی و دو دسته که یکی روی دهانه قرار گرفته است. روی بدنه آن یک
ردیف بزرگ کوهی بطرح شبیه اشکال هندسی دیده میشود. قطر دهانه ۱۰ و
ارتفاع ۱۹/۵ سانتیمتر.

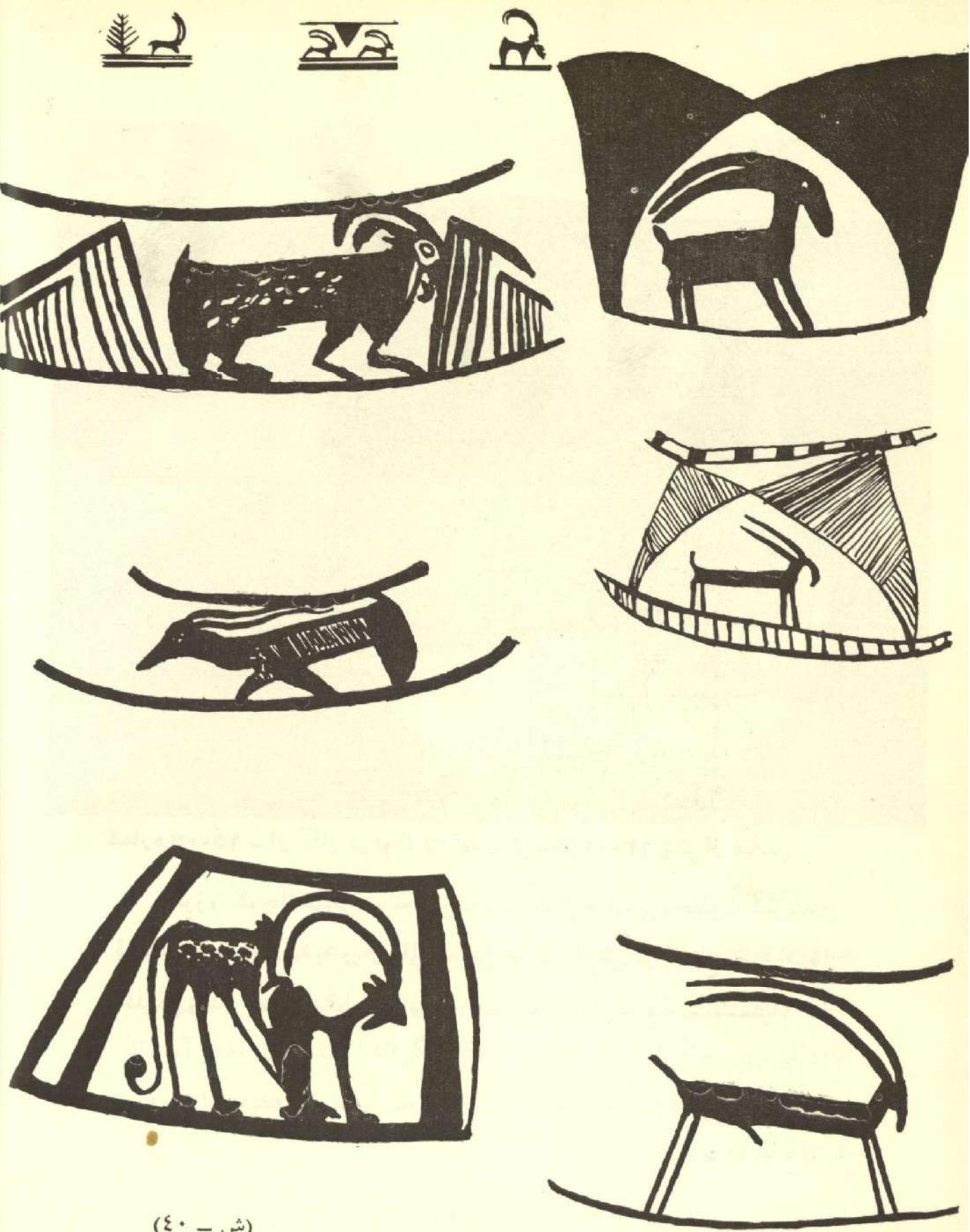
(۴۸)

(ش-۳۹)

شماره ۱۵۰۰۵ - از آثار مربوط به تمدن لرستان (۱۳۰۰ پیش از میلاد)

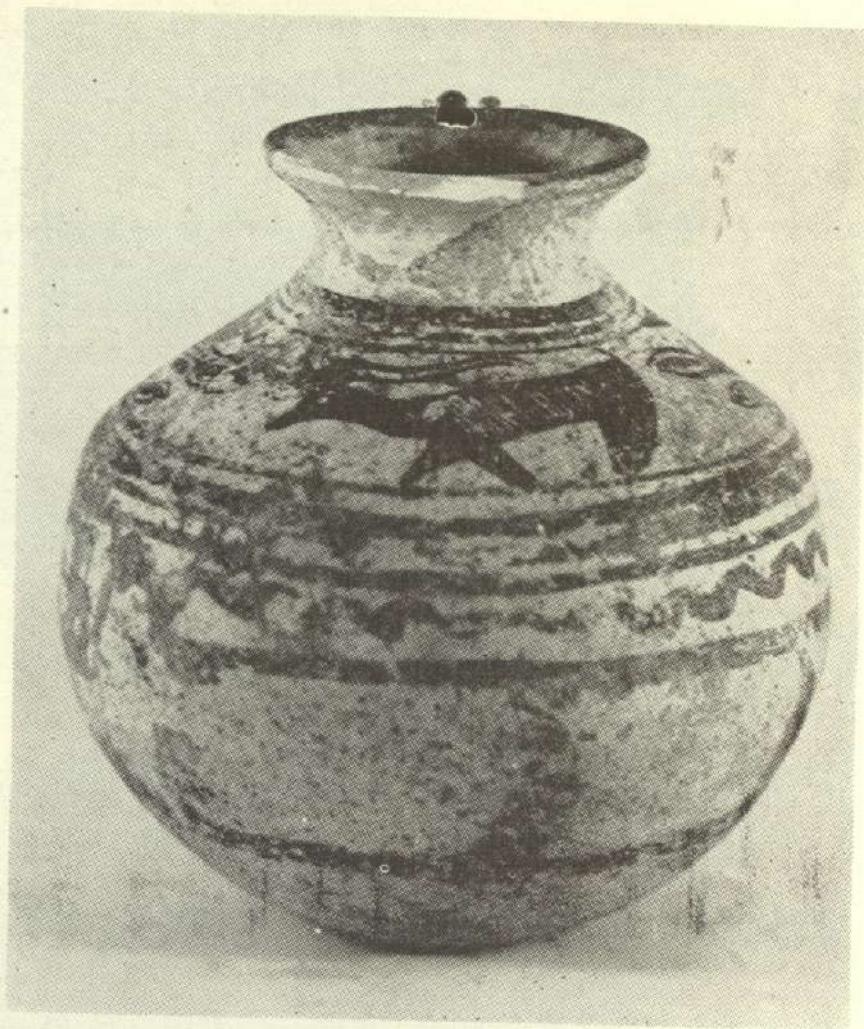
کوزه کوچک سفالی نارنجی رنگ با نقش هندسی و خطوط کمربندی
قرمز رنگ . روی بدنه در دو طرف نقش دو بز کوهی نر بطرح شبیه اشکال
هندسی دیده میشود . قطر دهانه $6/5$ سانتیمتر و ارتفاع ۷ سانتیمتر .

(ش - ۴۰)

قطعات سفال مربوط به تمدن لرستان با نقش بزهای کوهی متنوع در حالت‌های گوناگون مربوط به (هزاره اول و دوم پیش از میلاد)

(۵۰)

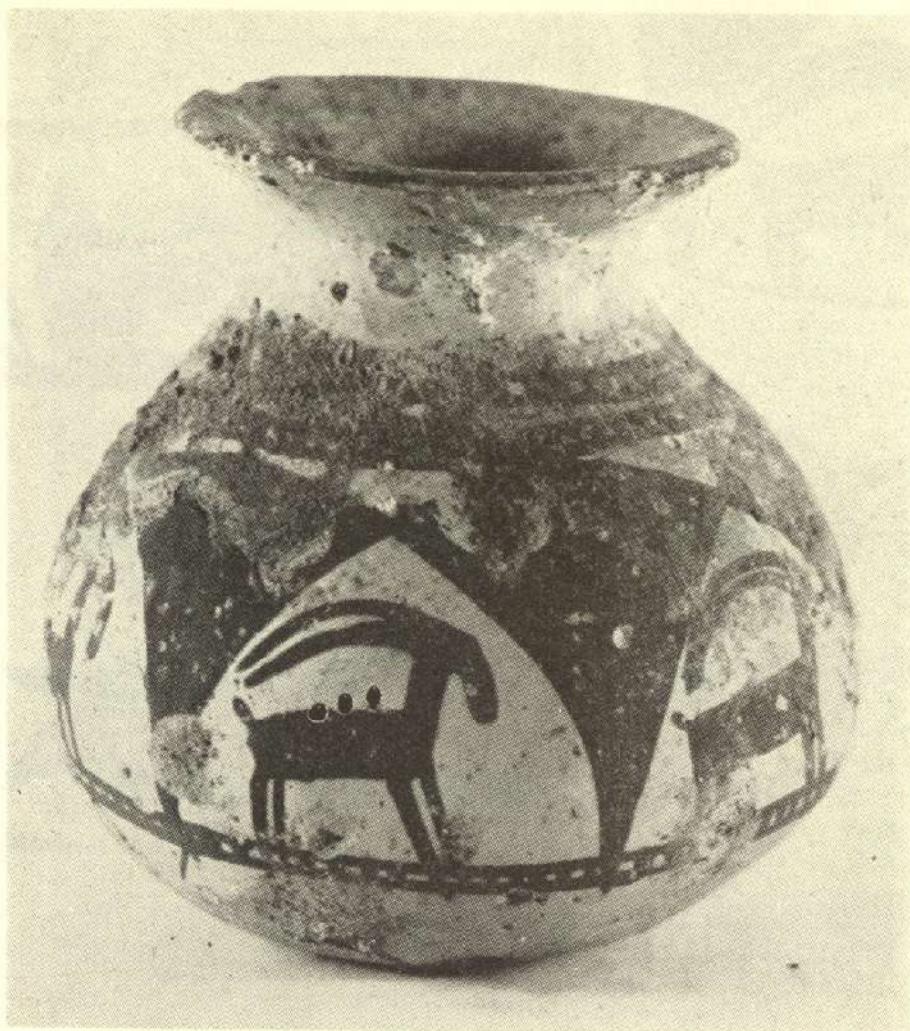

(ش-۴)

شماره ۱۵۰۹۹ - نمونه دیگری از آثار مربوط به تمدن لرستان (اواخر هزاره
دوم پیش از میلاد)

کوزه سفالی کرمزنگ دهانه تنگ بابدنه کروی و نوارهای کمربندی
قهوه‌ای و یک نوار کمربندی مارپیچ زیر دهانه . روی بدنه یک ردیف نقش بز
کوهی بطرح شبیه هندسی و پرنده بهمان شیوه . قطر دهانه ۶ و ارتفاع
۱۲ سانتیمتر .

(۵۱)

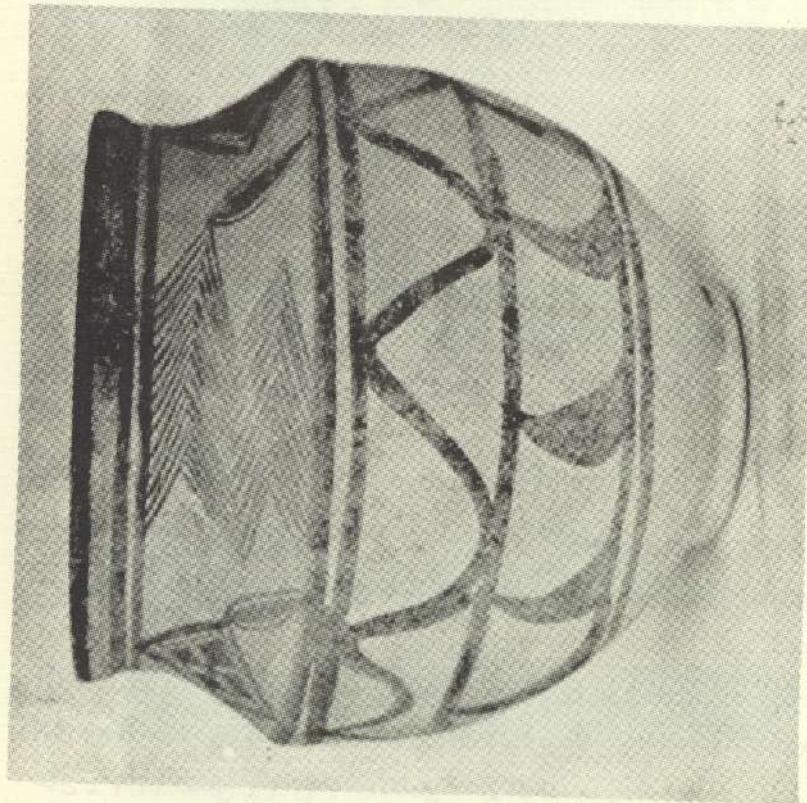
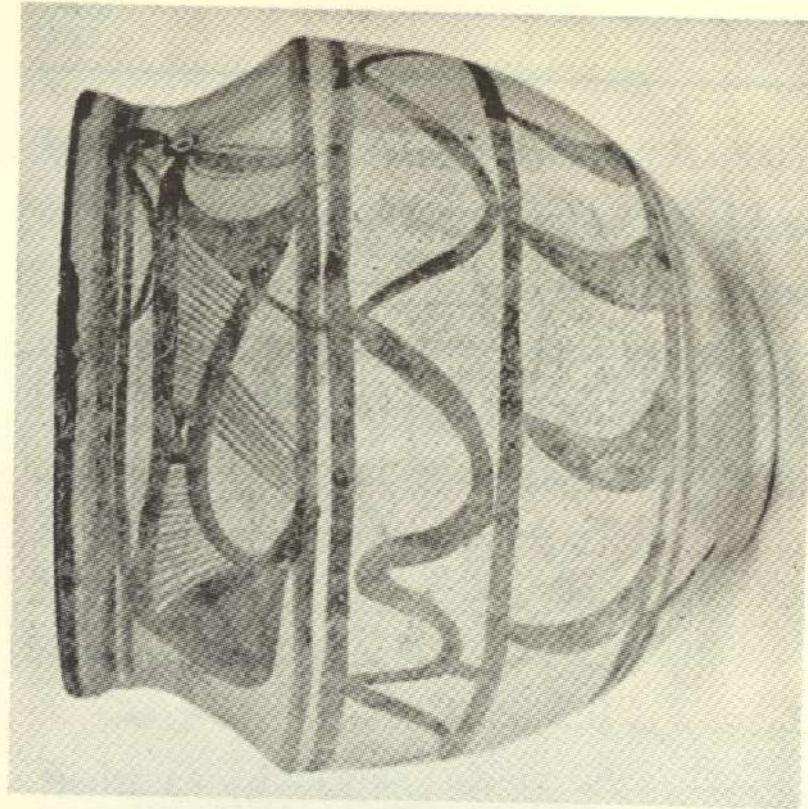

(ش-۴۲)

شماره ۱۵۵۳۶ - نمونه دیگری از آثار هربوط به تمدن لرستان (اواخر هزاره دوم پیش از میلاد)

کوزه سفالی کرم رنگ بادهانه تنگ ولبه بر گشته. روی بدنه بانوارهای کمر بندی و مثلثهای بهم پیوسته قهوه‌ای رنگ تزئین شده است. بین مثلثها را یک ردیف نقش بز کوهی پر کرده است. این ظرف در فاصله کرمانشاه بدست آمده است. قطر دهانه ۷ بلندی ۱۰/۶ سانتیمتر.

ظرف بزرگ سفالی خودنی رنگ خمره‌ای شکل دهانه گشاد با بدنه کروی و ته بلند . دارای بادهای کهربانی و خطوط جاقی و نقش شطرنجی به دنگ قهوه‌ای است. دریکطرف آن زمینه نوارهای کهربانی نقش یک بزکوهی بزرگ دیده می‌شود که بطرخ هنرمندی درآمده است. قطر دهانه ۵۰ و بلندی ۷۷ سانتی‌متر است (دو عکس)

تمدن تپه حصار دامغان ° (هزاره چهارم پیش از میلاد)

تپه حصار در جنوب شهر دامغان و در ۳۶۱ کیلومتری شرق تهران قرار گرفته است. در این تپه باستانی دانشمند فقید پروفسور هرتسفلد آلمانی آزمایش‌های سطحی کرد و چند گمانه زد ولی کاوش اصلی این تپه به وسیله باستانشناس امریکائی (آلمانی‌الاصل) پروفسور اریخ - اف - اشمیدت انجام گرفته است. پروفسور اشمیدت رئیس هیئت حفاری تپه حصار تمدن این

تپه را به چند طبقه باستانی تقسیم کرده است:

تمدن حصار I - الف: سفال ساخت دست با اشکال هندسی برنگ

سیاه که روی زمینه قرمز نقاشی شده است.

تمدن حصار II - ب: سفال که بوسیله چرخ ساخته شده است برنگ زمینه قهوه‌ای روشن یا کرم و نقش حیواناتی مانند بز کوهی و پرندگان و انسان بارندگ سیاه. (ظرف شماره ۸۷۸)

تمدن حصار I - ج: مقدمات لعب دادن سفال در این دوره فراهم شده واشکال هندسی و نقش حیوان مخصوصاً بز کوهی در آنها بسیار جالب توجه است. (ظرف شماره ۳۹۵-۳۲۰-۳۲۱)

تمدن حصار II - الف: سفال خاکستری و سیاه رنگ با نقوش یک‌ردیف غزال (یا بز کوهی) با گردنهای بلند بطرح شبیه اشکال هندسی. (ظرف شماره ۳۴۶)

۵- بعضی از دانشمندان چنین می‌پندارند که شهر دامغان همان شهر صدر راوه (مکاتم پلیس) باستانی بوده است که یکی از شهرهای بزرگ تاریخی ایران بشمار می‌رود و در زمان پارتها پایتخت ایران بوده است. به مسافت کمی در جنوب شهر دامغان تپه حصار یکی از تپه‌های باستانی مربوط به ادوار پیش از تاریخ ایران است که کاوش‌های آن از بهار سال ۱۳۱۰ شمسی (۱۹۳۱ میلادی) از طرف موزه بستن آمریکا بوسیله پروفسور اریخ - اف - اشمیدت - Pro - Erich Schmidt شروع شد و نتیجه این کاوشها را پروفسور نامبرده در کتابی بنام حفريات در تپه حصار دامغان Excavation at Tepe Hissar Damghan نوشت و این کتاب در سال ۱۳۱۶ شمسی (۱۹۳۷ میلادی) از طرف موزه دانشگاه پنسیلوانیا - فیلادلفیا بچاپ رسید.

تمدن حصار II - ب : سفال خاکستری در آثار این تمدن کماکان وجود دارد ولی ظروف سفالی رنگ شده نیست و چون فلز زیاد شده بود از فلزات استفاده فراوان کرده‌اند.

طبقات دیگری نیز به اسمای طبقه III الف و III ب و III ج هست که نمونه‌های آثار تمدن‌های روشن و مشخصی را در بردارد ولی منظور ما بحث روی طبقات نیست بلکه توجه ما به نقش سفال است.
گذشته از چند ظرف سفالی که با شماره‌های فوق الذکر شرح داده شد طرح تعدادی از قطعات سفال منقوش مربوط به تمدن تپه حصار در این مقاله آمده است.

(ش - ۴۳) مربوط به شماره ۳۲۱

شماره ۳۴۱- از آثار تمدن تپه حصار - I - ج (۳۵۰۰ پیش از میلاد)
 ظرف سفالی نخودی رنگ پایه دار با تزئینات هندسی که از چند خط
 راست و ردیفی از هاشور های کوتاه و خطوط دال برموازی تشکیل شده
 است . در زیر لبه بر بالای خط کمربندی ردیفی از نقش بز های کوهی و پلنگها
 دیده می شود بطوریکه نقش دو بز کوهی در وسط و دو پلنگ در طرفین آنها
 است . روی این ظرف جمعاً نقش چهار بز کوهی و سه پلنگ دیده می شود .
 قطر دهانه ۱۴ ارتفاع ۱۷ سانتیمتر .

(ش - ۴۴)

شماره ۳۵۵- از نمونه های تمدن تپه حصار I - ج (۳۵۰۰ پیش از میلاد)
 ظرف سفالی پایه دار نخودی رنگ که با خطوط هاشوری و کمربندی
 تزئین شده است . در روی آبخوری نقش یک بز کوهی ریشدار دیده می شود .

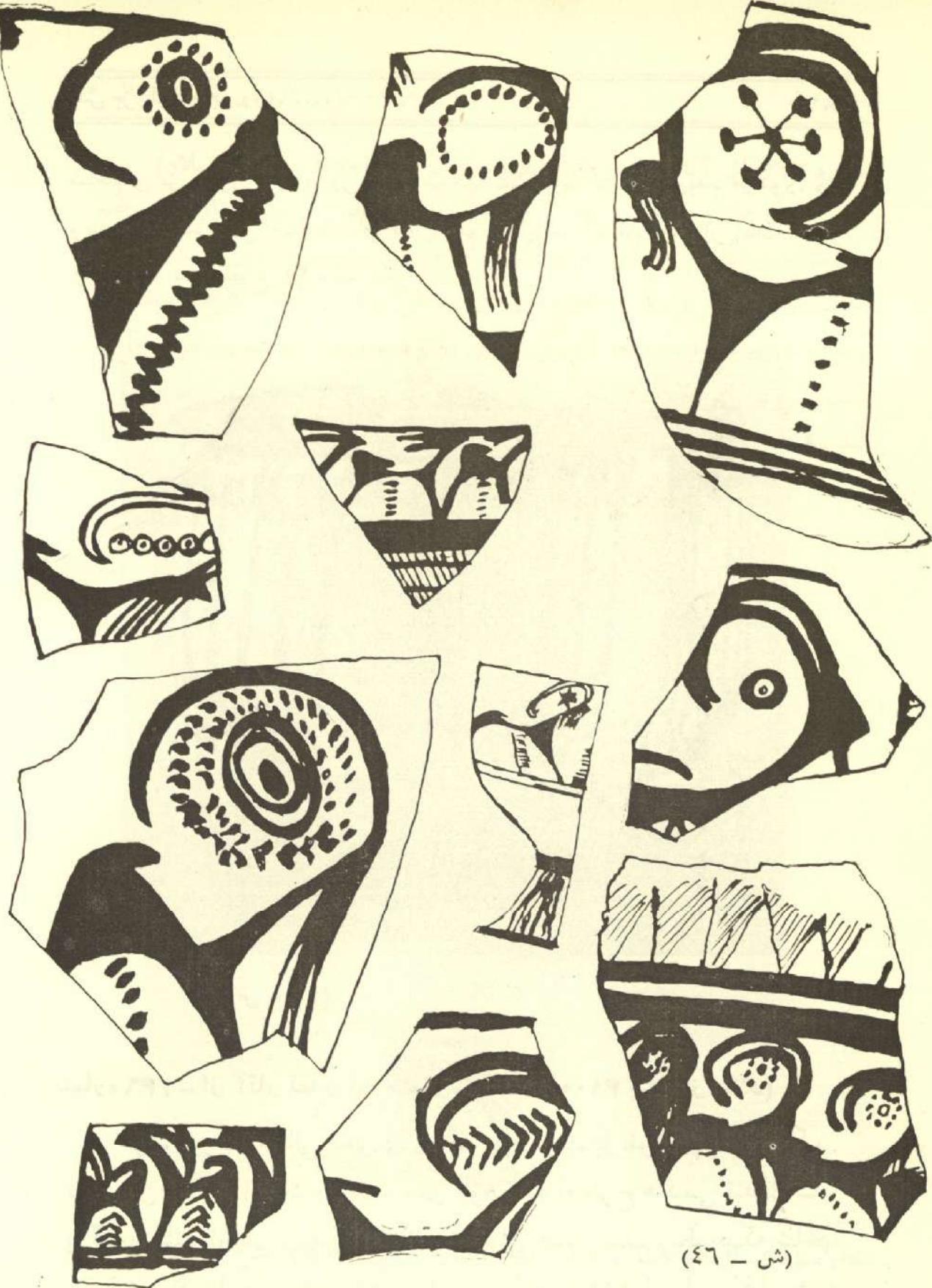
شاخهای بز مدور بوده و در میان شاخها نقش یک گل ۶ پر دیده میشود. در زیر شکم بزر نقش چند انسان که با هم کشتی میگیرند پدیدار است. قطر دهانه ۱۱ - ارتفاع ۱۸ سانتیمتر.

(ش - ۴۵)

شماره ۳۵۶ - از آثار تمدن تپه حصار II - الف (۳۱۰۰ پیش از میلاد) ظرف بزرگ سفالی نخودی رنگ پایه کوتاه با نقش قهوه‌ای رنگ. نقش آن مرکب از یک ردیف بزهای کوهی که به طرح هندسی تبدیل شده با گردان بلند تخیلی و بدنهای کوچک و شاخهای مدور است، بطوریکه شاخها زیر لبه بالای ظرف و بدنهای بزرگ در قسمت پائین ظرف قرار دارد. قطر دهانه ۱۹ و ارتفاع آن ۱۷/۵ سانتیمتر است.

(۵۷)

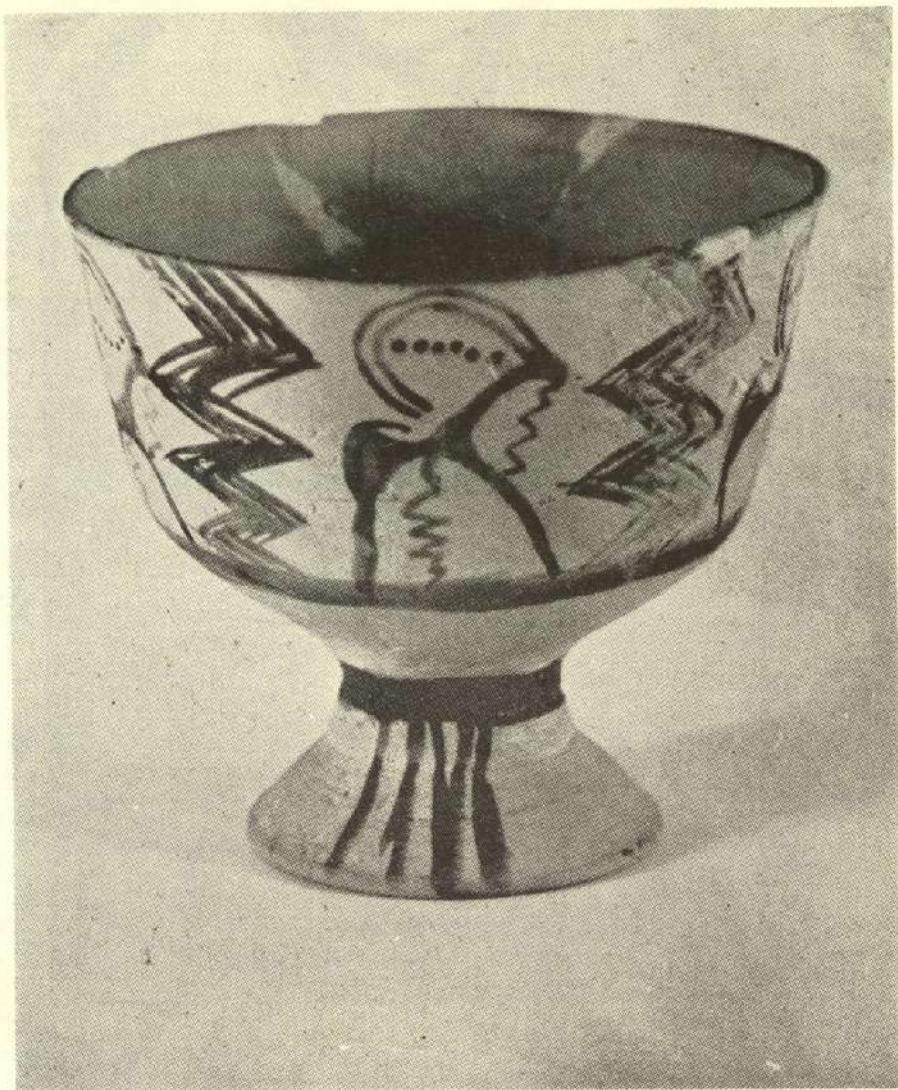
(ش - ۴۶)

نمونه های گوناگون قطعات سفال از آثار تمدن تپه حصار دامغان که در بین شاخ بز های کوهی نشانه های متنوعی همچون ستاره‌دایره نقطه‌چین- نقطه های دور متواالی و دوایر محاط درهم دیده میشود همه این نشانه ها نماینده گردونه خورشید است .

(ش-۴۷)

شماره ۸۷۸ از نمونه‌های تمدن تپه حصار I-B (۳۶۰۰ سال پیش از میلاد) ظرف سفالی نخودی رنگ و پایه دار. دارای تزئینات هندسی و نقش چهار بزرگی تقریباً بطرح شبیه هندسی. بزرگی کوهی ریش دار است و شاخ آنها دوایری را تشکیل میدهد که در مرکز این دو ایم گردونه خورشید نمایان است. قطر دهانه ۱۵-۱۵ سانتیمتر

(ش-۴۸)

شماره ۳۲۰ از نمونه‌های تمدن تپه حصار I-ج (۳۵۰۰ سال پیش از میلاد) طرف سفالی پایه دار نخودی رنگ دارای تزئینات هندسی که از چند خط دال پر تشکیل شده است. نقش پنج بز کوهی بین تزئینات هندسی قرار گرفته و بدھان بزها طنابی بسته شده است. در میان شاخهای بز ۶ نقطه مدور دیده می‌شود. قطر دهانه ۱۴-۱۵ سانتی‌متر.

تمدن تپه حسنلو آذربایجان غربی (۷۰۰- ۱۳۰۰ پیش از میلاد) ۶

تپه حسنلو در نزدیکی نقده در استان آذربایجان غربی و در هرگز دریاچه رضائیه قرار گرفته است. این تپه بنام آبادی بزرگ هجاور آن که حسنلونام دارد معروف است. در این تپه باستانی بزرگ آثار تمدنی هربوط به هزاره دوم تا سده هفتم پیش از میلاد مسیح دیده شده است.

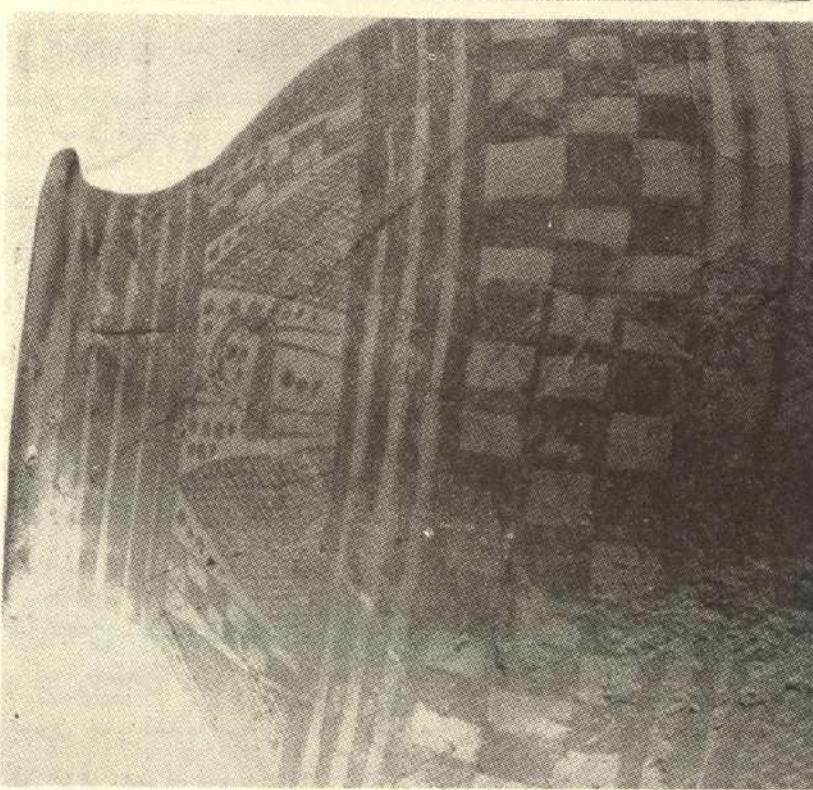
نمونه‌های سفال هربوط به این تمدن بیشتر به رنگ خاکستری مایل به سیاه و ظرفهای مکشوف در آنجا دارای مجسمه حیوان روی دسته یالوله است. جالبترین اشیاء سفالی حسنلو سه پایه‌های سفالی و ظروف پایه‌دار است که گاهی نیز نقش برجسته حیوان در بدنه آنها دیده می‌شود. شماره ۱۰۰۹۰ دفتر کل موزه ایران باستان (بیخش پیش از تاریخ) یکی از ظروف زیبائیست که در تپه حسنلو بدست آورده‌اند و به نقش بز هزین است.

۶- تپه حسنلو ابتدا بوسیله یک هیئت تجاری ایرانی در سال ۱۳۱۳ کاوش شد و در سال ۱۳۱۵ بوسیله سراور لاشتین Sir Aurel Stien چندین گمانه در این تپه زده شد و مقداری هم اشیاء بدست آمد. در سال ۱۳۲۶ یک کاوش تجاری دیگر بوسیله آقای فرهادی انجام گرفت که آقای محمود راد بازارس فنی آن بودند. در سال ۱۳۲۸ از طرف اداره کل باستان‌شناسی آقای مهندس علی حاکمی (مدیر فعلی موزه ایران باستان) با تفاق آقای راد مأمور کاوش علمی در این تپه باستانی شدند. مقدار زیادی از اشیاء حسنلو که امروزه در سالن موزه ایران باستان دیده می‌شود بوسیله این هیئت به موزه آورده شده است. نتیجه این کاوش در جلد اول گزارش‌های باستان‌شناسی مندرج است. بالاخره در سال ۱۳۳۷ یک هیئت ایرانی و آمریکائی به ریاست پروفسور دایسون Dison - Pro و نظارت و بازارسی آقای اصغریان (معاون کنونی اداره کل موزه‌ها و حفظ بنای‌های تاریخی) در این تپه کاوش علمی انجام داد. این هیئت در روز پنجم شنبه ۲۳ فروردینماه سال ۱۳۳۷ ضمن کاوش دریکی از آنها به جام زر معروف حسنلو برخورد کرد و افتخار دیگری برای ایران عزیز کسب نمود زیرا شهرت این تپه بیشتر به خاطر کشف همین جام طلاستی است از آن پس چندین بار این هیئت در تپه حسنلو کاوش کرده است ولی متأسفانه تا کنون کتاب مستقلی در این باره از طرف دایسون چاپ نشده است. عکس این جام برای دوستداران و علاقمندان به آثار هنری و باستانی میهن عزیز همراه نمونه‌های دیگری از آنچه در تپه حسنلو بدست آمده است درج می‌گردد.

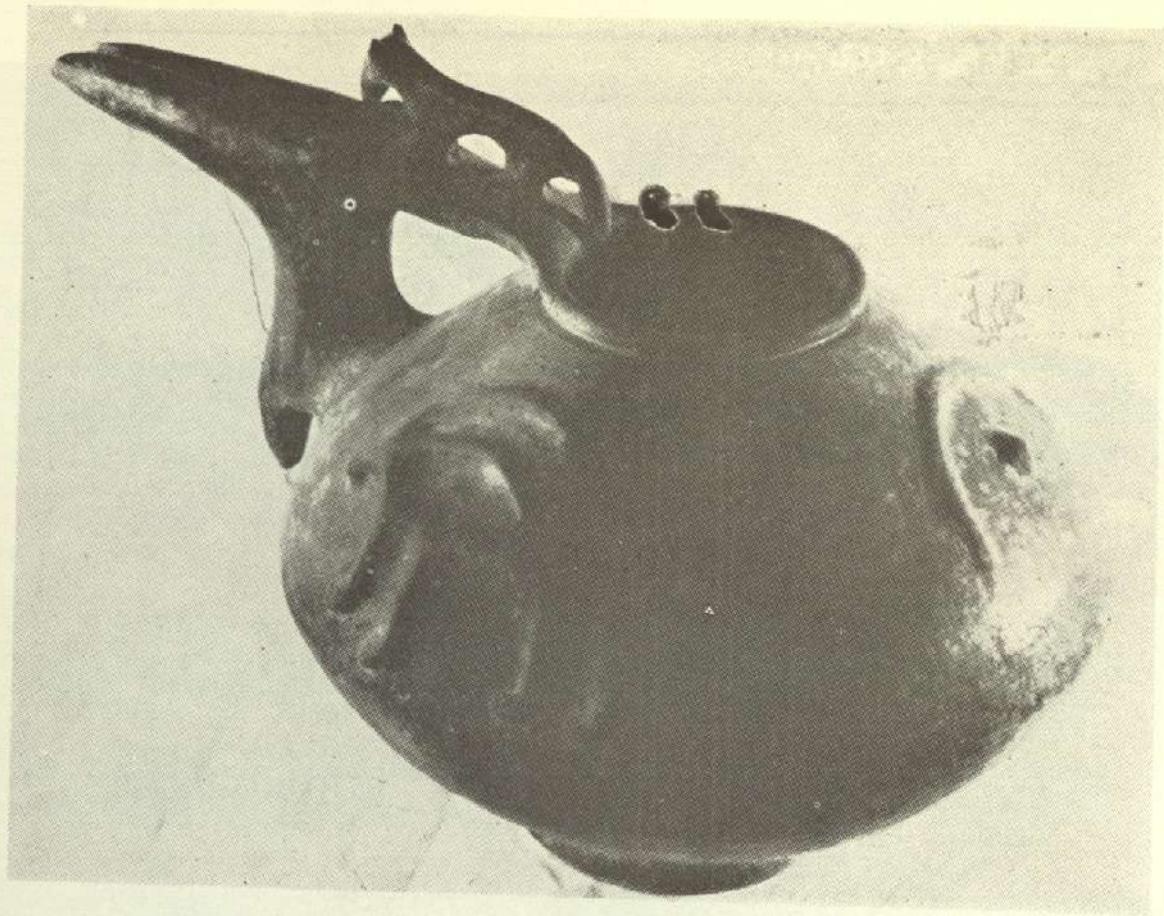
سبوی بزرگ سفالی قهواره ای رنگ دارای نقش دو گوزن و یک بز کوهی. سطح بدنه مشتمل بر نقش هندسی و شطرنجی است این ظرف شکسته و وصالی شده است. قطر دهنه ۷ - بلندی ۲۴ سانتیمتر (از کاوش‌های بروفسور دایسون).

(ش - ۹۴ - ۵۰)

شماره ۵۰۰-۱ از آثار تپه حسنلو

(۶۲)

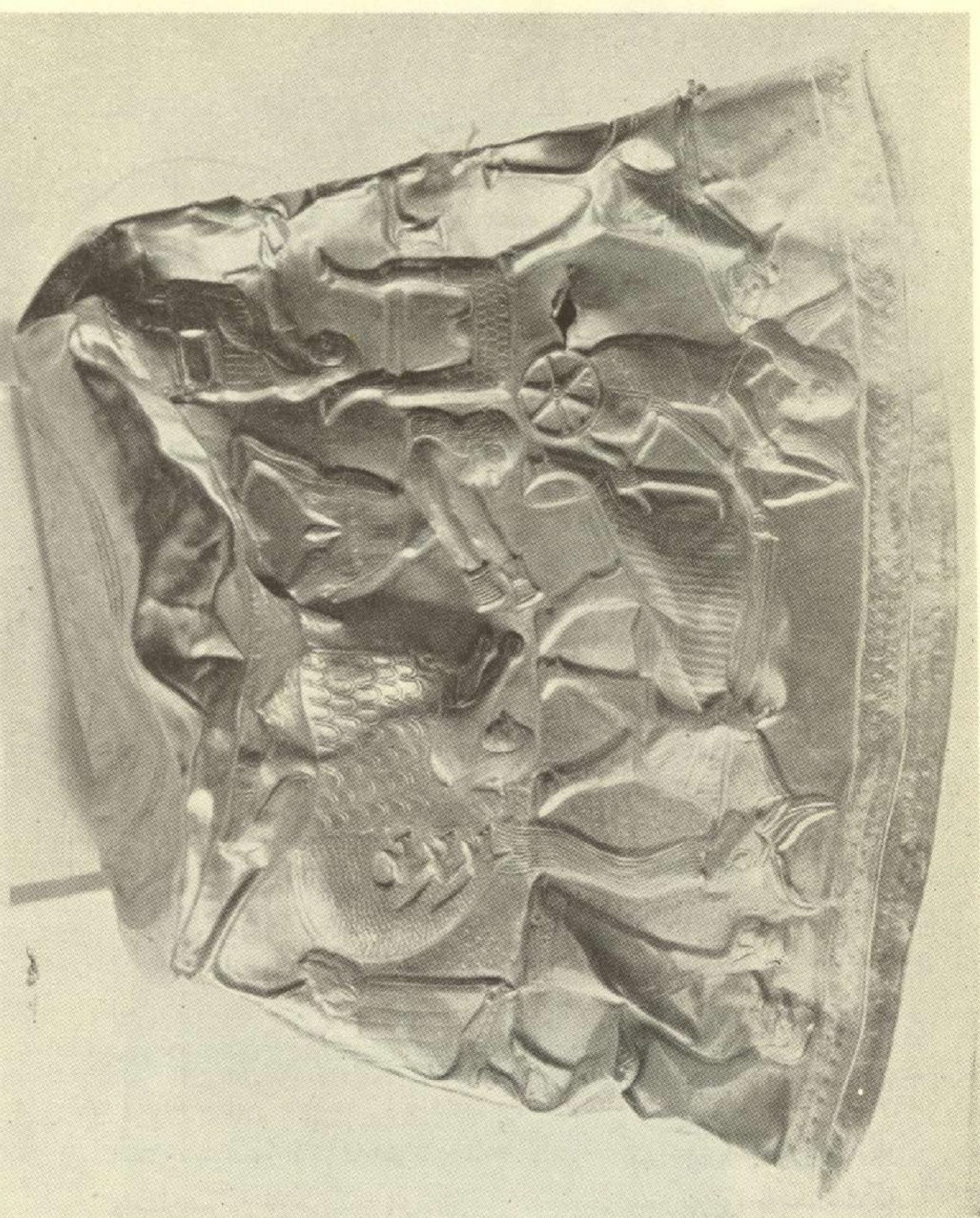
(ش - ۵۱)

ظرف شبیه قوری شماره ۱۰۰۵۰ تمدن حسنلو (۱۳۰۰ - ۷۰۰ پیش از میلاد) این ظرف یکی از بهترین اشیاء سفالی است که نقش برجسته یک بز در روی بدنه اش نمایان بوده و هجسمه حیوان دیگری شبیه گربه یا سگ روی لوله آن قرار دارد. قطر دهانه ۹/۵ - ارتفاع ۱۸/۵ سانتیمتر.

(ش - ۵۲)

جام زرین حسنلو که در فروردینماه سال ۱۳۳۷ بوسیله هیئت مشترک ایران و امریکا بریاست پروفسور دایسون کشف شد. این جام در آغوش انسانی جای داشت که بر زمین افتاده بود و برپشت او خنجری فرو کرده بودند. نقش این جام بسیار متنوع و دارای ارزش هنری فراوان است. ممکن است چنین تصور کنیم که هنرمند سازنده این جام در منقش ساختن آن ازدواج استان شیرین فارسی کهن الهام گرفته باشد. یکی داستان مهر فراخ داشت که در مهریشت او ست آمده و هر بر گردونه‌ای سوار همراه یارانش به جنگ دشمن

(۶۳)

(٥٢ - ش)

(٦٤)

یا برای سر کشی به گوش و کنار کشور می‌رود. سربازان کماندار نیز همراه مهرند که به فرمان او پیمان شکنان را کیفر دهند.

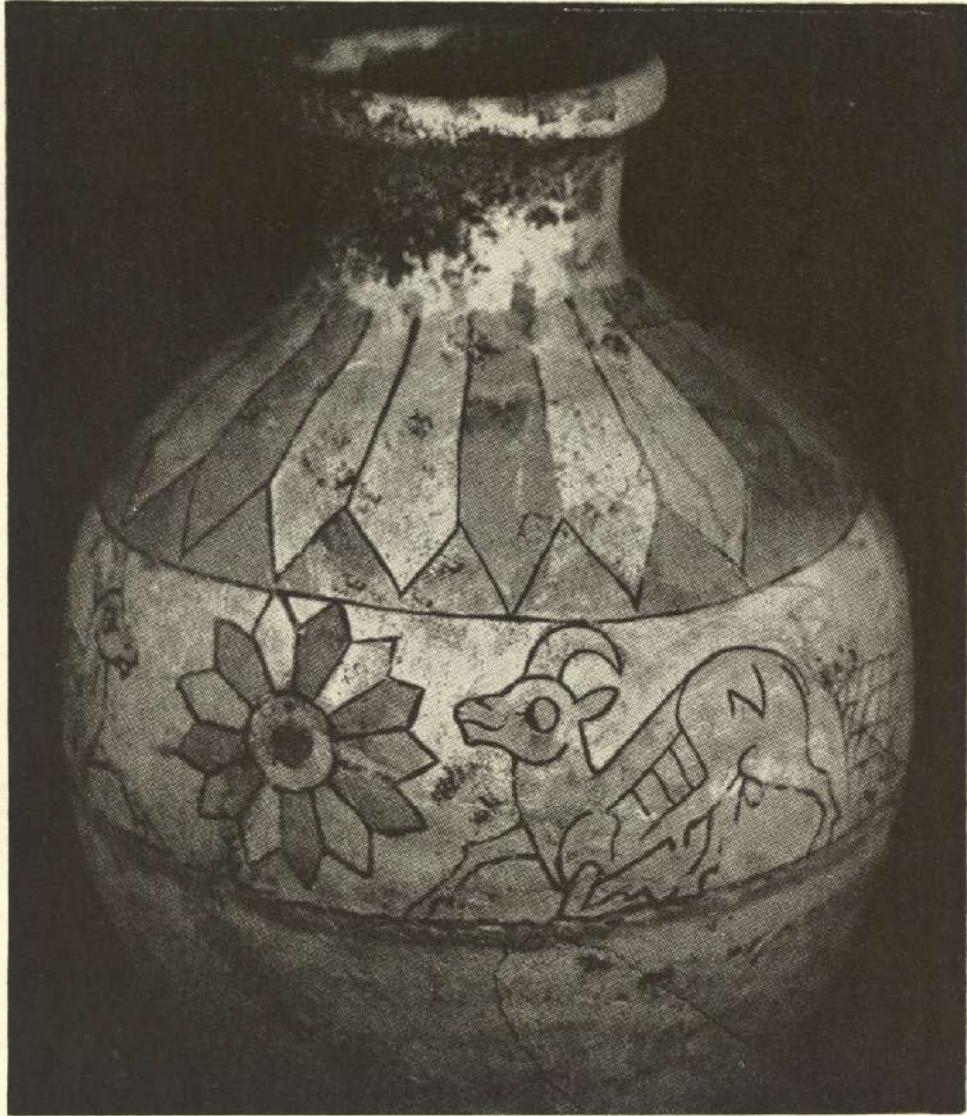
دیگری داستان فریدون پیشدادی و ضحاک ماردوش است که شاه فریدون و برادرانش بر گردونه سوارند و اژدهای سه سر (یا بقول اوستا سه کله و سه پوزه و شش چشم) نشانه اژیده‌هاک (ضحاک) ماردوش است. نقش دوزن احتمالاً دختران جمشیدشاه (خواهران فریدون شاه) یعنی ارنواز و شهرناز باشند که بدست ضحاک اسیر شده بودند. باید یاد آور شد که در چهارسوی کف جام نقش چهاربز کوهی نیز دیده می‌شود که بر زیبائی جام افزوده است و در این عکس نمایان نیست. (برای آگاهی بیشتر در این زمینه به کتاب فروهر یا شاهین نوشته سر گرد مراد اورنگ چاپ ۱۳۴۶ خورشیدی صفحه ۸۴ - ۹۵ مراجعه شود).

تمدن زیویه کرستان (حدود ۸۰۰ سال پیش از میلاد)^۷ تپه زیویه در نزدیکی شهرستان سقز و شمال کرستان قرار دارد. در این تپه تا کنون حفاری علمی منظمی انجام نگرفته است و آنچه که به این تمدن نسبت داده می‌شود جسته گریخته بوسیله حفاریهای غیر مجاز مردم یا حفاریهای تجاری بدست آمده است. از اشیاء زیویه در موزه ایران باستان بسیار است و بهترین آنها اشیاء نقره‌ای و اشیاء طلائی و عاجهای منقوش است که زمان نفوذ این تمدن را به ۸۰۰ سال قبل از میلاد میرساند.

ظروف سفالی که از تمدن زیویه بدست آمده آجری رنگ و دارای لعاب شفاف است. این ظروف گاهی با نقوش هندسی کنده تزئینی هزین است. ظروف

۷- در شمال ناحیه‌ای که مانها حکومت می‌کردند (سواحل دریاچه رضاییه تا نزدیکی تبریز و حدود کرمانشاه) هنر ناحیه زاگروس در نتیجه تماس با هنر آشور بسیار پیش روی کرد و حتی از هنر لرستان جلو ترا فتاد (ارار توها را بخط هنر ناحیه زاگروس با هنر آشور بودند). این تأثیر هنر ارارات و هنر آشور در هنر زاگرس که همان هنر ماد است کاملاً چشم کیر بوده و سبب شده است که گنجینه زیویه با آن مشخصات و سپس شاهکارهای حجاری تخت جمشید بوجود آید. گنجینه زیویه در دزی از پایتخت منایی (شهر ایزیرتو Izirtu) یافت شده شامل اشیاء زر و سیم و عاج است که همه را درون صندوق مفرغی در آن دزنهاده بودند. اشیاء عاج از آشور به منایی (قسمتی از کشور مادیا محل حکومت مادها) آورده شده و ممکن است در دوره مادها این گنجینه را پنهان ساخته باشند.

دیگری نیز مانند ساغرهای سفالی زیویه یافت شده که از مجسمه‌های گوناگون حیوان تشکیل گردیده است بهویژه حیواناتی شبیه گوزن - بز کوهی و قوچ در این تمدن رل بسیار مهمی را بازی کرده‌اند . از ظروف جالب زیویه گوزه - لعابدار شماره ۶۸۸۵ هوزه ایران باستان است که شرح آن در زیر عکس آمده است

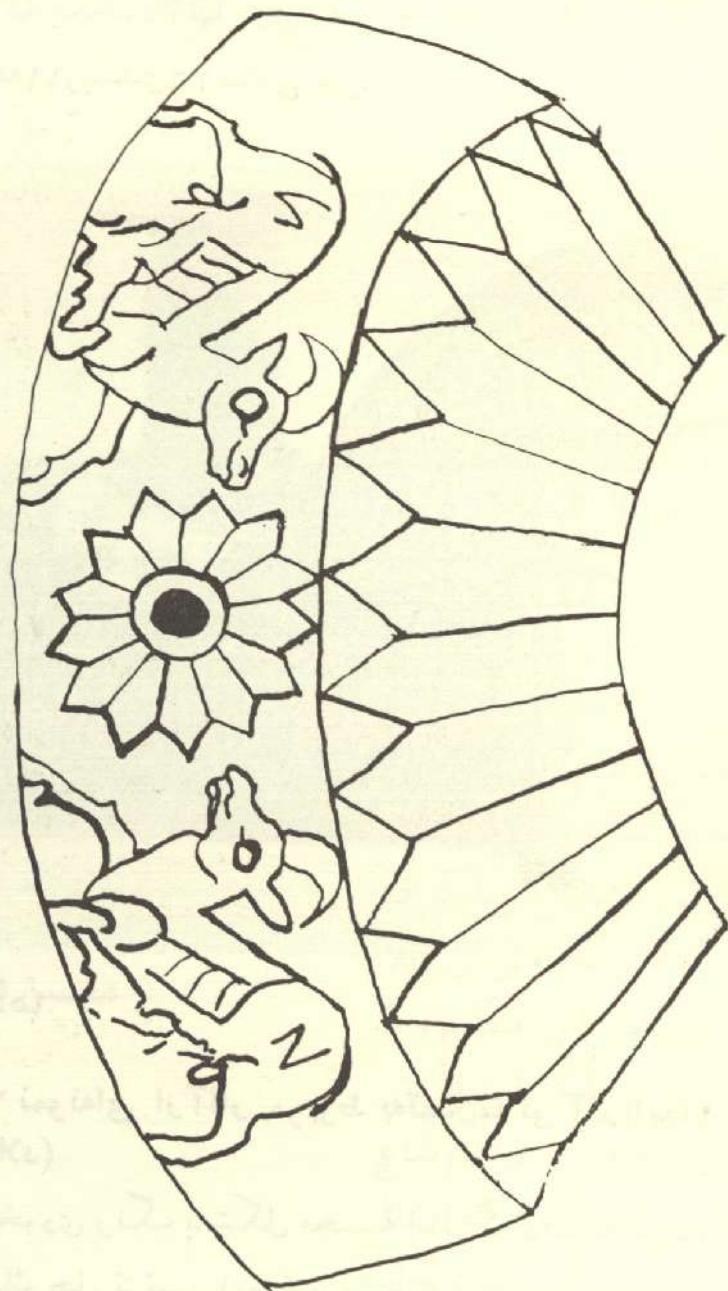

(ش-۵۳)

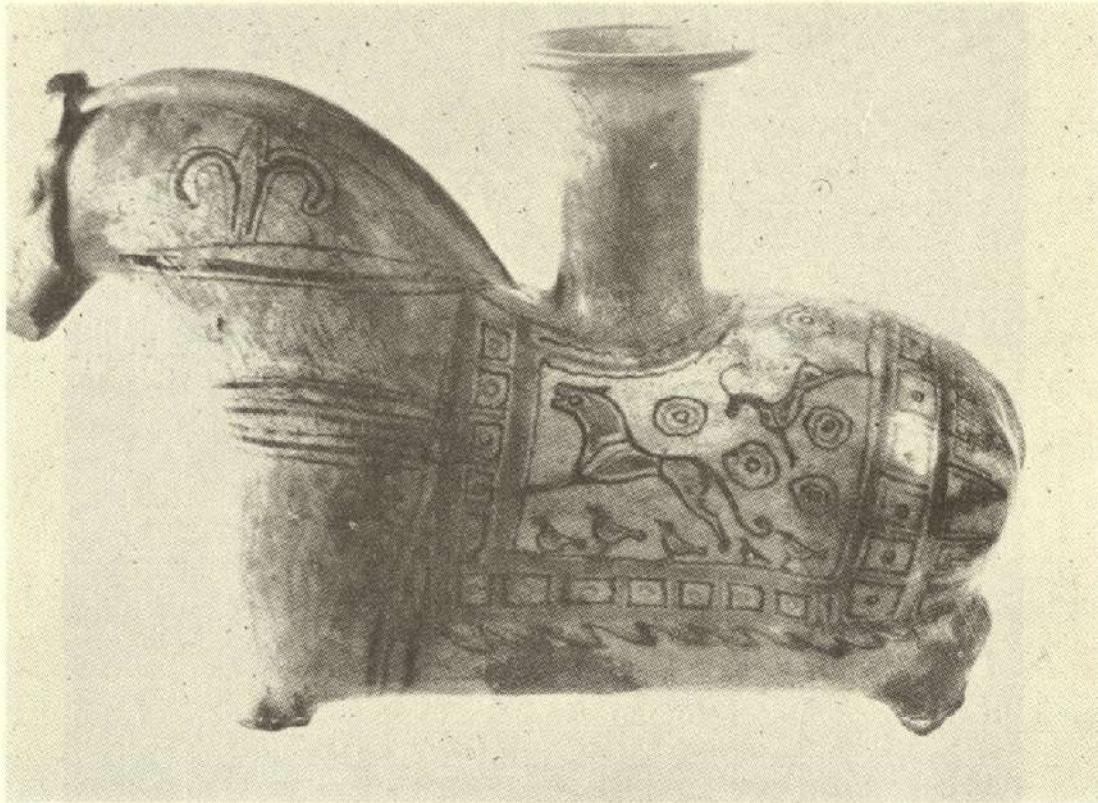
کوزه شماره ۶۸۸۵ از آثار مر بوط به تمدن زیویه (پیش از میلاد) قسمت بالای این کوزه با خطوط هندسی بصورت مثلث‌های ردیفی منظم تزئین شده و قسمت پائین آن ساده است .

در قسمت وسط کوزه در دو طرف بین دو ردیف خط کمر بندی نقش دو گل

طرح نقش گوزه شماره ۸۸۵ از آثار مربوط به تمدن زیبیه ازدوار و که نقش گل ستاره‌ای شکل و بزرگویی در طریق آن کاملاً نموده می‌شود.

زیبای ستاره‌ای شکل (آفتابگردان) که به گل خورشید معروف است دیده می‌شود - در دو جانب هریک از این گلها نقش بز کوهی بحالت نیم خیز قرار دارد بدین معنی که یکدست آنها روی زمین خوابیده و دست دیگر را بلند می‌کند. قطردهانه ۱۱ و بلندی ۳۶ سانتی متر.

(ش - ۵۵)

شماره ۶۷۰۰ نمونه‌ای از آثار مربوط به تمدن ماکو آذربایجان غربی
۱۳۰۰ پیش از میلاد)

ساغرفالی نخودی رنگ به شکل مجسمه اسب که دهانه ظرف در پشت اسب قرار دارد. یک جل تزئینی (نمد) بر پشت اسب ترسیم کرده‌اند و نقوش آن قهوه‌ای و سیاه رنگ بوده مشتمل بر تصاویر بزهای کوهی و شیران و پرندگان و دایره‌هایی است که نماینده خورشید بشمار می‌رود.

(۶۸)